

Mai Heide Ottosen og Peter Rohde Skov

Fattigdom blandt børn født i 1995

Med udgangspunkt i forskning om *child well-being* undersøger artiklen, hvilke implikationer det har for fænomenet børnefattigdom, når man anvender forskellige målingsinstrumenter til at afgrænse den del af børnepopulationen, som har en opvækst med utilstrækkelige materielle ressourcer. Analysen fokuserer på tre dimensioner: 1) Andelen af fattige (større) børn, 2) betydninger ved at være et fattigt barn og 3) årsager til, at børn lever i fattigdom. Med register- og survey-data fra Forløbsundersøgelsen af børn født i 1995, der var 15 år i 2011, viser analysen, at andelen af fattige børn er 3-7 pct., og at andelen af fattige børn er øget gennem denne kohortes opvækst. Om sammenhænge mellem fattigdom og centrale områder af hverdagslivet indikerer analysen, at fattige 15-årige hyppigere er udsatte og ledes ud på et spor, der kan føre til marginalisering ikke kun aktuelt, men også på lang sigt. Artiklen peger på, at de anvendte instrumenter til at måle fattigdom gør en forskel, idet en survey-baseret metode, der direkte spørger til familiernes økonomiske råderum, forekommer at være mest sensitiv i forhold til at indfange forskelle i børns levevilkår i hverdagen.

Søgeord: Børnefattigdom, forløbsundersøgelse, hverdagsliv.

Børnefattigdom er både et samfundsmoralsk og -økonomisk problem. Samfundsmoralsk, ikke kun fordi fattige børn – som andre sårbare befolkningsgrupper – påkalder sig bekymring, men også fordi de som børn er helt uden skyld i deres situation. Samfundsøkonomisk, fordi børnefattigdom kan have afledte negative effekter (fx i form af kriminalitet og antisocial adfærd), som sidenhen påfører samfundet betydelige omkostninger (fx Micklewright 2003, Currie og Stabile 2007). Internationale forskningsoversigter peger således på, at forældres indkomst er positivt korreleret med stort set alle de dimensioner af børns trivsel, som samfundsforskere måler: Børn af rige forældre er sundere, opfører sig bedre, er glattere og bedre uddannet igennem barndommen og rigere, når de bliver voksne, end børn fra fattige familier (Mayer 2002). Der er derfor gode grunde til at overvåge det nationale omfang af og udviklingen i børnefattigdom, ikke kun for børnenes skyld, men også fordi børns velfærd er et væsentligt parameter for samfundets samlede tilstand.

UNICEF og OECD har gennem de senere år udgivet flere analyser, der i et komparativt perspektiv belyser "child well-being", herunder fattigdom og ulighed, mellem nationerne (UNICEF 2007, 2010; OECD 2008, 2009). De er baserede på aggregerede data fra landene og hidrører i alle tilfælde fra før, den økonomiske krise satte ind i 2008. Det har i disse rapporter været et gennemgående resultat, at Danmark (sammen med andre udvalgte stater, bl.a. de nordiske) indtager en førerposition, når det drejer sig om at begrænse den materielle ulighed i børnebefolkningen (UNICEF 2010) og holde børnefattigdommen på et lavt niveau.

Skønt Danmark således har kunnet bryste sig af at være klassens pæne pige, er den fine placering i den internationale kontekst ikke ensbetydende med, at alle danske børn vokser op under gode materielle vilkår, og der er tegn på, at situationen er blevet forværret gennem det sidste tiår. Analyser fra både Arbejderbevægelsens Erhvervsråd (2010) og SFI (Deding og Gerstoft 2009) har således vist, at andelen af fattige børn er steget op gennem 00erne fra 3,1 (i 2001) til 5,5 (i 2007) målt ved 50 pct. af medianindkomsten. Analyserne er baseret på registerdata fra før 2008. Tilsvarende har en nyere UNICEF-rapport om *child well-being* fra 2013 vist, at Danmark sakker agterud, bl.a. fordi børnefattigdomskløften relativt er dybere end i resten af Norden (UNICEF 2013).

Selv om vi kan tilvejebringe et skøn over omfang og udvikling i den danske børnefattigdom ud fra indkomstregistrene i Danmarks Statistik, er der begrænset empirisk viden om, hvordan det berører andre dimensioner af danske børns livssituation at vokse op med begrænsede materielle ressourcer. Der er på dansk grund ganske vist udført flere kvalitative studier (Espersen 2006, Bonke 2005, Sørensen 2010, Müller et al. 2010), som har indhentet viden fra børn og deres forældre om, hvordan det influerer på børns hverdag at vokse op i fattigdom, men den viden har ikke tidligere været efterprøvet i et større datamateriale.

På den baggrund er artiklens interesse empirisk at belyse, hvordan fattigdom er associeret med tegn på eventuel marginalisering på andre livsområder. Vi anvender data fra SFI's forløbsundersøgelse af børn født i 1995. På det seneste dataindsamlingsstidspunkt i 2011 var de 15 år gamle. Undersøgelsen tilbyder dermed ny viden om børns levekår efter den økonomiske krise satte ind. Indfaldsvinklen i artiklen er overvejende eksplorativ, dvs. den er ikke båret af på forhånd definerede hypoteser, som testes. For at indkredse, hvordan børn berøres af en opvækst med få materielle ressourcer, har vi fundet det hensigtsmæssigt at anvende forskellige måder at gøre fattigdom op på, bl.a. for at kunne vurdere, hvilke mål i den empiriske forskning om børns levekår, der fungerer bedre end andre. Analysen får derved også et selvstændigt metodisk sigte.

Nedenfor beskriver vi først konteksten for analysen, herunder de begreber og opgørelsesmåder, som ligger til grund for den empiriske analyse. Så følger en beskrivelse af data. Selve analysen indledes med at vise andelen af fattige børn, der er opgjort efter forskellige opgørelsesmåder, og demonstrere, hvordan disse indbyrdes hænger sammen. Så følger en deskriptiv analyse af sammenhængene mellem fattigdom og udvalgte indikatorer, som repræsenterer centrale dimensioner ved børns liv. I artiklens sidste del efterprøver vi ved hjælp af logistiske regressionsanalyser, hvad der kan forklare forekomst af børnefattigdom, opgjort efter forskellige opgørelsesmåder.

Analysens kontekst og fattigdomsbegreber

Med interessen for at undersøge, om hverdagslivet tager sig anderledes ud for børn, der er fattige i forhold til børn, der vokser op under gode materielle rammer, placerer analysen sig i forskningsfeltet om *child well-being*; et felt, der har været under fremdrift gennem det seneste 10-år. Teoretisk er dette forskningsfelt inspireret af den nye barndomssociologi, som dukkede op i 1990'erne (fx James, Jenks, Prout 1998). Den primære interesse er ikke at frembringe viden om børns livschancer som morgendagens samfundsborgere (dvs. anlægge et udviklingsperspektiv), men snarere at anskue børn ud fra et rettighedsperspektiv: Det betones, at indsigt om de – positive såvel som negative – vilkår, der influerer på børns aktuelle velfærd og trivsel i barndommen,

mens den står på, også må anerkendes som vigtig og central viden og gerne med input fra børn selv om, hvad trivsel kan være, og hvordan det kan måles. Det anses også som selvfølgelig, at børn fungerer som analyseenheden i denne forskning, og selv deltager som informanter eller respondenter (fx Ben-Arieh & Frønes 2007a, 2007b; Bradshaw 2007; OECD 2009).

Ud fra den programerklæring har der gennem de senere år været udført flere indikatorundersøgelser om børnevelfærd. Nogle har været nationale (fx Bradshaw 2005; Office of the Minister for Children and Youth Affairs 2008), mens andre internationalt anlagte undersøgelser komparativt har sammenstillet og rangordnet landene efter, hvordan disse scorer på forskellige børnevelfærdsindeks (fx Bradshaw 2007, UNICEF 2007, Richardson 2008). Det er karakteristisk, at disse undersøgelser har anlagt et holistisk perspektiv på *child well-being*, som er et multidimensionalt og overgribende begreb, der bredt refererer til kvaliteten ved børns liv. Om end dimensionen om børns materielle velfærd (henholdsvis afsavn) nok indtager en *primus inter pares* position, sætter undersøgelserne således også fokus på en vifte af andre dimensioner ved børns liv, fx deres boligforhold, helbred, sociale relationer, skolegang, livstil og risikoadfærd. Indikatorundersøgelserne fra OECD og UNICEF har leveret megen interessant viden om børns velfærd og trivsel på forskellige områder, men da analyserne er baserede på aggregerede data, som ikke kan kobles til individniveau, er det ikke muligt at tilvejebringe mere detaljerede analyser af, hvordan fx materiel deprivation spiller sammen med børns outcomes på andre velfærdsområder.

Mange andre undersøgelser har imidlertid vist, at fattigdom kan påvirke andre aspekter af børns liv negativt, fx ikke kun i forhold til den aktuelle trivsel, men også i forhold til sundhed, uddannelse, og mulighed for at deltage i fritidsliv og forbrug (Duncan, Brooks-Gunn & Klebanov 1994; Duncan m.fl. 1998; Duncan, Ziol-Guest & Kalil 2010; Hobcraft & Kiernan 2001). En opvækst med utilstrækkelige materielle ressourcer til at skaffe sig den levevis, der anses som en selvfølge i et givent samfund (jf. Hansen 1989), kan således være forbundet med indbyggede negative spiraler, som kan føre til eksklusion på flere andre områder på den korte bane, men kan derudover også forringe individets livschancer langsigtet (fx Bonke 2003). Som sådan behøver der ikke at være et indre modsætningsforhold mellem et *well-being* og et *well-becoming* perspektiv. Spørgsmålet er imidlertid, hvad en opvækst med fattigdom betyder for børns hverdagsliv i en dansk kontekst, der som følge af velfærdsstatens indretning har relativ begrænset ulighed mellem befolkningsgrupperne?

I flere indikatorundersøgelser om *child well-being* (fx Bradshaw 2007; UNICEF 2007) belyses dimensionen om børns materielle velfærd ud fra tre komponenter om indkomstfattigdom, husholdninger uden beskæftigede voksne og materiel deprivation. Sidstnævnte består af flere indikatorer, der blandt andet belyser familiernes besiddelse af velfærdsgoder, uddannelsesressourcer og kulturelle ressourcer (bøger). Ved beregning af niveauet for materiel

velfærd vægtes alle komponenter (henholdsvis indikatorer) lige, hvilket kan være hensigtsmæssigt, hvis formålet er at frembringe overskuelig viden om, hvordan et land klarer sig i forhold til andre. I denne analyse vælger vi imidlertid at holde disse komponenter adskilte for derved at frembringe et mere præcist billede af, hvad familiernes økonomiske råderum betyder. Derfor behandler vi her familiernes beskæftigelse og uddannelsesressourcer som uafhængige variabler.

Som andre studier har beskrevet (fx Hansen 1989, Larsen 2004) er det en stående diskussion i forskningen såvel som i socialpolitikken, hvordan man bedst operationaliserer fattigdomsbegrebet for at identificere omfanget af og implikationerne ved at leve med utilstrækkelige materielle ressourcer. Der sondres mellem såkaldt absolutte og relative fattigdomsmål, ligesom fattigdom kan måles direkte, som muligheden for forbrug, eller indirekte som den indkomst familierne råder over (Ringen 1988).

I analysen belyser vi børns utilstrækkelige materielle ressourcer ved hjælp af tre opgørelsesmåder, der alle kan karakteriseres som såkaldt relative fattigdomsmål: 1) Den relative indkomstfattigdom i de familier, børn bor i, 2) relativ deprivation, dvs. om børns familier af økonomiske grunde må give afkald på velfærdsgoder, som de fleste i samfundet mener, er nødvendige at have, og 3) hvordan familierne selv vurderer deres økonomiske formåen.

I analysen har vi valgt at definere *relativ indkomstfattigdom* ud fra OECD's relative fattigdomsgrænse, dvs. som den del af befolkningen, der falder under 50 procent af medianen for hele befolkningens disponible indkomst. Forældre med beskæftigelsesstatus som studerende er inkluderet i analysen. Beregninger af indkomstfattigdom tager udgangspunkt i familiernes disponible indkomst, idet man tager højde for, hvor mange børn og voksne, der lever i husstanden (såkaldt ækvivalensskalering).¹

Data om indkomstfattigdom hidrører fra Danmarks Statistik, og på analysetidspunktet hidrørte de senest tilgængelige oplysninger fra 2009, hvor undersøgelsespopulationen var 13 år. Vi har i analysen både anlagt et tværsnitsperspektiv (dvs. hvor mange børn fra 1995-kohorten var fattige i 2009) og et længdesnitsperspektiv for at belyse varigheden af indkomstfattigdommen. Derfor har vi beregnet andelen af relativt indkomstfattige for alle år (1996-2009) for på denne måde at undersøge forskelle mellem årgang1995, der har været fattige i en længere periode, og de der har været det i en kortere periode eller slet ikke. Nogle forskere definerer børn som kronisk fattige, hvis de har været fattige i mere end halvdelen af deres liv (det ville i dette tilfælde være syv år eller mere) (Lindquist & Sjögren Lindquist 2012). Af datatekniske årsager har vi set os nødsaget til at modificere disse tærskler, idet der blandt *alle* danske børn født i 1995 var 764 personer, som i 2009 havde været kronisk fattige efter den ovennævnte definition, hvilket svarer til godt 1 pct. af hele befolkningen fra denne årgang. En tilsvarende andel kronisk fattige findes blandt de personer, der indgår i forløbsundersøgelsens stikprøve (55 perso-

ner). Det vanskeliggør yderligere analyser. I stedet fokuserer vi på selve varigheden af fattigdom. På den måde gives et mere nuanceret billede af eventuelle konsekvenser af den relative indkomstfattigdoms varighed (Hulme & Shepherd 2003). I analysen anvendes en binær kategorisering, hvor vi skelner mellem 1) langtidsfattige, dvs. børn, der har været fattige i tre år eller mere, og 2) ikke-langtidsfattige børn.

Indkomstfattigdom belyst ved 50 pct. medianen har fordele og ulemper. På plussiden vægter, at indikatoren er nemt tilgængelig og kan produceres for hele (børne)befolkningen ikke kun på nationalt, men også på internationalt niveau, hvilket medfører umiddelbart komparative fordele. Den registerbaserede adgang til indkomstdata indebærer tillige, at de bortfaldproblemer, som survey-baserede undersøgelser må slås med, ikke aktualiseres. På minussiden tæller, at et instrument, der defineres ud fra den disponible indkomst, ikke bidrager med information om fx familiens formue og gæld eller udveksling af ressourcer mellem familier (Deding & Gertoft 2009). Selvom man er fattig ifølge denne definition, kan der være store forskelle på de reelle livssituationer. En anden principiel begrænsning er, at den trods sin udbredte anvendelse snarere er et mål på ulighed end på fattigdom (fx Hansen 1989). I forhold til den konkrete analyse, der kobler survey- og registerdata, må det endelig fremhæves som en ulempe, at informationerne fra indkomstregistret i Danmarks Statistik først tilgængeliggøres efter et par år. Der opstår således et tidsmæssigt hul mellem data indhentet fra survey og registrene.

Det andet instrument, som er et survey-baseret og et mere direkte mål for forbrugsmuligheder, belyser *materiel deprivation* (fx Townsend 1979, 1985), dvs. om børns familier af økonomiske grunde har undladt en række handlinger eller aktiviteter inden for en nærmere bestemt tidshorisont. I flere internationale *child well-being* undersøgelser, som til grund for indsigt om materiel deprivation har indhentet information direkte fra børn selv, anvendes *Family Affluence Scale*, som er udviklet som en del af WHO's internationale forskningsprojekt om *Health Behaviour in School-aged Children* (HBSC 2005). Den danske børneforløbsundersøgelse har indhentet disse informationer hos børnenes mødre. Man har valgt at lægge sig op ad de indikatorer, som blev udviklet til undersøgelserne om danskernes levekår, der blev gennemført i 1988 og 2000 (Hansen 1990, Larsen 2004). Den danske skala bestod i 2011 af 16 spørgsmål, der kortlægger familiens (ikke barnets) økonomiske afsavn i forhold til fire aspekter: Om familien *af økonomiske grunde* måtte undvære daglige fornødenheder, sociale aktiviteter, boligaktiviteter og personlige aktiviteter (se Ottosen 2000, Olsen & Ottosen 2012). Som helhed repræsenterer viften af spørgsmål varierende dybde af afsavn. Det må antages, at man er dybere ramt af materiel deprivation, hvis man fx ikke har råd til at varme boligen op eller købe nødvendig medicin, end hvis man af økonomiske grunde undlader af at foretage reparationer ved boligen, erstatte udstyr i hjemmet eller holde ferie uden for hjemmet. Inspireret af Hansen (1990) har vi konstrueret et indeks

for afsavn, der opfanger de økonomisk dårligst stillede børnefamilier med *multiafsavn*. Man klassificeres som sådan, hvis familien har afsavn på alle fire aspekter. I analysen bidrager målet om multiafsavn således til at anskueliggøre fattigdommens dybde. Forløbsundersøgelsen har indhentet information om materiel deprivation ved tre af de fem dataindsamlinger.

Målet om materielle afsavn har den indlysende fordel, at det giver indblik i befolkningens erfarede økonomiske formåen i dagligdagen og tilvejebringer dermed en indikation på omfanget og fordelingen af familier, der ikke har de samme muligheder for at forbruge som resten af samfundet. Som en ulempe ved dette instrument kan man anføre, at det har et betydeligt subjektivt element, fordi personer, der objektivt set har lige forbrugsmuligheder, kan vælge forskelligt og være mere eller mindre tilbøjelige til at henvise til dårlig økonomi, når de skal forklare deres valg. Fordi informationerne indhentes gennem survey, som erfaringsmæssigt har et skævt bortfald, fordi ressourcetsvage befolkningsgrupper sjældnere deltager, er det en anden ulempe ved denne opgørelsesmåde, at andelen af fattige sættes for lavt.

Det tredje mål om *selvvurdering af økonomiener* er mindre autoriseret og har også mindre præcis karakter, men giver fra et aktørperspektiv indblik i, hvordan familien subjektivt vurderer sit aktuelle økonomiske råderum. Ved alle fem dataindsamlinger af forløbsundersøgelsen er børnenes mødre således blevet spurgt, om de vurderede, at deres økonomi var særdeles god, god, nogenlunde eller dårlig. Man må antage, at respondenterne vurderer familiens økonomi relativt til andre i samfundet.

Overordnet set beskriver de forskellige fattigdomsmål i sig selv forskellige situationer af børnenes tilværelse. Det relative indkomstfattigdomsmål, målt som 50 pct. af medianindkomsten, giver et indblik i den umiddelbare økonomiske situation og af varigheden ud fra den registrerede disponible indkomst, men målet giver ikke noget indblik i tyngden af den relative fattigdom. Det gør derimod målet for materiel deprivation, da det her er muligt at undersøge de afsavn, som børnenes familier selv oplever.

Datagrundlaget

Analyserne er baseret på data fra SFIs forløbsundersøgelse af børn født i efteråret 1995 af danske mødre; en survey, der omfatter en stikprøve på 6.000 børn. Undersøgelsen kendes også under navnet Børneforløbsundersøgelsen (BFU). Børnene og deres familier er fulgt siden få måneder efter børnenes fødsel, og der er til dato gennemført fem dataindsamlinger: i 1996, 1999, 2003, 2007, og sidst i 2011, hvor børnene var 15 år. Alle dataindsamlinger er foregået som besøgsinterview, og moderen har frem til 2011 været undersøgelsens primære respondent. Børnene selv har deltaget som respondenter siden 2007. Faderen har lejlighedsvist deltaget. At få mulighed for at følge en årgang børn fra fødslen og forhåbentlig ind i voksenlivet gør i sig selv undersøgelsen unik, og samtidigt har undersøgelsen været begunstiget ved relative høje besvarel-

sesprocenter. Ved dataindsamlingsrunden i 2011 deltog således 72 pct. af den oprindelige stikprøve. Der er knyttet registerdata til de informationer, som er indhentet via besøgsinterview med familierne, hvorved analysemulighederne forøges. I analysen tager vi afsæt i situationen i 2011, da børnene var 15 år. De informationer, der vedrører de 15-åriges hverdagsliv (dvs. de afhængige variable) hidrører fra de unge respondenter selv, mens informationer, der belyser fattigdom, enten hidrører fra moderen (materiel deprivation og selvvurdering af økonomien) eller fra registrene (indkomstfattigdom).

Begrundelsen for at anvende BFU-datasættet med de 15-årige som afsæt for at belyse problemstillinger vedrørende børnefattigdom er delvis pragmatisk, delvis analytisk: Pragmatisk er BFU en af de få empiriske kilder, hvorom der ikke kun kan tilvejebringes information om indkomstfattigdom, men tillige høj kvalitetsdata om børnefamiliers afsavn og selvvurdering af økonomien. En analytisk fordel ved at inddrage 2011-data fra BFU er, at et datasæt med ældre børn (frem for småbørn) alt andet lige kan tilbyde et større udvalg af indikatorer, der belyser, hvordan materiel nød i familien berører forskellige øvrige dimensioner af børns liv her og nu. Endelig og ikke mindst giver BFU også mulighed for at følge udviklingen over tid for det enkelte individ.

Vil skal understrege, at den valgte analysestrategi også rummer begrænsninger. En væsentlig indvending er, at BFU kun omfatter børn født af danske mødre, dvs. at børn med anden etnisk herkomst end dansk ikke indgår i stikprøven.² Fra andre undersøgelser ved vi, at børnefattigdom (belyst ved relativ indkomstfattigdom) er betydeligt mere udbredt blandt børn, der er indvandrere eller efterkommere (Deding & Gerstoft 2009, Ottosen et al. 2010). Et andet problem er, at bortfaldet i 2011 peger på den isolerede set ikke så voldsomme, men til gengæld konsekvente tendens, at ressourcetsvage unge systematisk lidt hyppigere end andre er faldet fra og således tilfører det statistiske materiale en skævhed. Herved tegner data et billede, der er for optimistisk (Andersen 2012). Problemstillingen adskiller sig dog ikke fra vilkårene for andre undersøgelser, der er baseret på informationer fra befolkningen selv.

Andel af fattige 15-årige målt ved forskellige opgørelsesmetoder

I dette afsnit kortlægger vi, hvordan årgang 1995 fordeler sig i forhold til de tre fattigdomsmål.

Ifølge *det relative indkomstfattigdomsmål* var der, jf. tabel 1, på det senest målte tidspunkt (i 2009, da 95'erne var 13 år) knap fire pct. af undersøgelsens deltagere, der levede i indkomstfattige familier, dvs. faldt under 50 pct.-medianen. Dette tal er noget mindre end blandt den resterende del fra årgang 1995, som ikke deltog i undersøgelsen: Blandt dem var 7 pct. fattige. Diskrepansen må tilskrives dels den ovenfor omtalte bortfaldsproblematik, dels at indvandrere og efterkommere indgår i den resterende del af befolkningen. En undersøgelse baseret på registerdata fra 2007 viser således, at mens 6 pct. af

børnebefolkningen (i fem aldersklasser: 3, 7, 11, 15 og 19 år) af dansk herkomst er indkomstfattige, er den tilsvarende andel blandt indvandrere og efterkommere i samme aldersklasser knap 3 gange så høj, 16 pct. (Ottosen et al. 2010).

Den ovenfor refererede undersøgelse, som er tværsnitsbaseret, belyser også, om andelen af fattige børn varierer henover de fem aldersklasse, som indgik i undersøgelsen, og fandt at fattigdommen aftager frem til 19-års-alderen: Andelen af indkomstfattige og depriverede børn i 2011 er fx lavere blandt 15-årige teenagere end blandt 3-årige småbørn. Der er grund til at tro, at det er et resultat af en almen livscykluseffekt som følge af, at forældres arbejdsudbud og humankapital har tendens til at øge med tiden. Når man anlægger et længdesnitsperspektiv ved at følge den samme kohorte over tid år for år tegner billedet sig anderledes, jf. tabel 1: Hvad enten man lægger de generelt mere velstillede 1995'ere, som deltog i BFU, eller de øvrige fra samme årgang til grund, er andelen af indkomstfattige børn fordoblet (fra to til fire henholdsvis tre til syv) fra børnenes første leveår og frem til de er fyldt 13 år. Opgørelsen viser således en vækst i andelen af relativt indkomstfattige børn; et resultat, der kan tyde på, at en periodeeffekt overstyrer den generelle livscykluseffekt. Denne fortolkning understøttes af andre analyser af rene periodeeffekter (Deding & Gertoft 2009 og Arbejderbevægelsens Erhvervsråd 2010).

Tabel 1. Andele fra 1995-kohorten, der er relativt indkomstfattige (50 %-medianen) opdelt efter om de har deltaget i SFIs Børneforløbsundersøgelse eller ikke, fordelt over årene 1996-2009. Procent.

År	Børneforløbsundersøgelsen 2011			Andre 15-årige i 2011		
	Ja	Nej	Procentgrundlag	Ja	Nej	Procentgrundlag
1996	2	98	4.308	3	98	63.704
1997	2	98	4.298	3	97	63.944
1998	2	98	4.281	3	97	63.992
1999	2	98	4.286	3	97	64.125
2000	2	98	4.281	3	97	64.143
2001	2	98	4.286	3	97	64.269
2002	2	98	4.277	3	97	64.376
2003	3	98	4.276	3	97	64.441
2004	3	97	4.271	4	96	64.565
2005	3	97	4.267	5	95	64.483
2006	3	97	4.269	5	95	64.403
2007	3	97	4.256	6	94	64.308
2008	3	97	4.228	6	94	64.188
2009	4	96	4.231	7	93	64.131

Kilde: SFIs Børneforløbsundersøgelse, 2011 og Danmarks Statistiks registre. Egne beregninger.

Belyser vi dernæst varigheden af relativ indkomstfattigdom for de 1995'ere, der deltog i 2011-dataindsamlingen, viser opgørelsen, at 98 pct. aldrig har været fattige eller kun kortvarigt (dvs. i et til to år) været berørt af fattigdom i løbet af deres tilværelse, jf. tabel 2. Efter denne analyses definitioner er der 2

pct. langtidsfattige blandt de unge, der har deltaget i BFU, mens der for den samlede befolkning af unge, der er født i 1995, er tale om 4 pct.

Man kan antage, at en del af 1995'erne har oplevet relativ indkomstfattigdom i et eller andet omfang og særligt tidligt i barndommen, fordi deres forældre var studerende. I børnenes tre første leveår (1996 til 1998) er der en tendens til, at familier med mødre under uddannelse tegner sig for en noget større andel af de relativt indkomstfattige familie end i de øvrige år (jf. bilagstabel a). Nogle af familierne har haft trange økonomiske forhold i nogle år, men det må formodes at være en mere forbigående fase, da en gennemført uddannelse efterfølgende vil give et større økonomisk udbytte. I 2009 er der imidlertid meget få studerende mødre blandt de indkomstfattige. Ser man dernæst på de 1995'ere, som er defineret som langtidsfattige i 2009, er andelen af mødre, der er studerende i de enkelte år nogenlunde konstant. Denne fordeling indikerer, at andre forhold end moderens status som studerende spiller ind på, om børnene har været langtidsfattige eller ikke.

Med hensyn til målet om *materiel deprivation* viser opgørelsen (jf. tabel 2), at flertallet (69 pct.) af de 15-årige lever i familier, der materielt set har det godt, dvs. at de ingen afsavn har. 26 pct. har afsavn på 1-3 aspekter. De områder, hvor flest oplyser at have haft afsavn af økonomiske grunde (inden for det seneste år), drejer sig om at undlade at holde ferie uden for hjemmet (17 pct.) eller foretage reparationer af boligen (16 pct.), dvs. udgiftsposter som kan være store for mange husholdninger (se også Hansen & Hussain 2009). Ifølge de survey-baserede data lever seks pct. af de 15-årige i familier, som i 2011 led af multiafsavn, og som efter analysens definitioner dermed er dem, der er hårdest ramt af materiel deprivation.

Spørgsmålene om afsavn er stillet i to tidligere dataindsamlingsrunder, da børnene var 4-5 måneder (1996) og 3½ år (1999), men hverken i 2003 eller 2007. Set over tid kan vi observere en stigende andel børn fra årgangen, der lever med multiafsavn, idet kun 3 pct. af børnene i spædbarnsalderen og en tilsvarende andel i 3½-års-alderen boede i familier med multiafsavn. Dermed understøttes den observation, som vi fandt ovenfor, om en negativ udvikling i indkomstfattigdommen blandt børn. Man skal – når udviklingen som her observeres fra et individperspektiv – have in mente, at familieopløsning som følge af separation/skilsmisse, der finder sted gennem opvæksten, typisk i førskolealderen (Ottosen & Stage 2012), kan være medvirkende forklaringer på væksten i fattige børn fra 1995-kohorten.

Vi har på grundlag af de tre måleperioder også belyst varigheden af erfaringer med multiafsavn (ikke vist). Langt størstedelen af de 15-årige – 91 pct. – har ikke været udsat for multiafsavn i nogen af de tre perioder. 7 pct. har været udsat for multiafsavn i en enkelt periode af deres liv, mens omkring 1 pct. af de unges familier har haft multiafsavn i to af de tre målte perioder. Under en kvart procent har været udsat for multiafsavn i tre perioder.

Tabel 2. Unge fra 1995-kohorten, fordelt efter varighed af relativ indkomstfattigdom, materiel deprivation og selvvurdering af økonomien. Særskilt for deltagere i Børneforløbsundersøgelsen og hele befolkningen. Procent.

Varighed, Relativ indkomstfattigdom (Børneforløbsundersøgelsen)	Procent	Procentgrundlag
Ikke langtidsfattige	98	4.129
Langtidsfattig	2	102
Total	100	4.231

Varighed, Relativ indkomstfattigdom (Hele befolkningen, årg. 1995)	Procent	Procentgrundlag
Ikke langtidsfattige	96	67.009
Langtidsfattig	4	2.931
Total	100.00	69.940

Afsavn (Børneforløbsundersøgelsen, 2011)	Procent	Procentgrundlag
Ingen afsavn	69	2.948
Afsavn inden for et aspekt	12	495
Afsavn inden for to aspekter	8	324
Afsavn inden for tre aspekter	6	274
Afsavn inden for alle fire aspekter	6	244
I alt	100	4.285

Selvvurdering af familiens økonomi (Børneforløbsundersøgelsen, 2011)	Procent	Procentgrundlag
Særdeles god	16	695
God	53	2.265
Nogenlunde	27	1.156
Dårlig	4	156
i alt	100	4.272

Kilde: SFIs Børneforløbsundersøgelse, 2011 og Danmarks Statistiks registre. Egne beregninger.

Ved alle fem dataindsamlinger er børnenes mødre blevet bedt om *selv at vurdere familiens økonomi*, jf. tabel 2. I 2011 svarede 16 pct. at den er særdeles god, 53 pct. at den er god, 27 vurderede den som nogenlunde, mens 4 pct. angav, at den er dårlig. Det er den sidste gruppering, vi fokuserer på i analysen nedenfor.

For de 1995'ere, som har deltaget i alle fem dataindsamlingsrunder, har vi belyst, om der over tid kan iagttages forskydninger af den selvvurderede økonomi: Der er ingen væsentlig udvikling i perioden fra 1996 over 1999 til 2003, men fra 2003 til 2007 ses en stigende andel, der vurderer økonomien til at være særdeles god. Det passer godt med, at der i den periode var en generel velfærdsstigning som følge af de positive økonomiske konjunkturer fra 2004 og frem til slutningen af 2008³ (Det Økonomiske Råd 2012). Andelen, der karakteriserer deres økonomi som særdeles god, falder fra 2007 (23 pct.) til 2011 (16 pct.), hvilket svarer til niveauet i 2003. Analysen tyder således på, at familiernes opfattelser af deres økonomi også hænger sammen med udviklingen i samfundet generelt.

I 2011 vurderede godt 4 pct. af mødrene til de 15-årige, at familiens økonomi er dårlig. Andelen, der selv vurderer økonomien som dårlig, holder sig således over alle fem måleperioder nogenlunde konstant.

Overordnet er der sammenhæng mellem moderens vurdering af familiens økonomi og målet for relativ indkomstfattigdom målt ved 50 pct. af medianindkomsten: Blandt de relativt indkomstfattede er der for de enkelte år flere mødre, som vurderer familieøkonomien som nogenlunde eller dårlig, end blandt ikke-indkomstfattede mødre. Ser man på korrelationskoefficienterne mellem de seneste mål fra 2011 (henholdsvis 2009), som vi skal bruge i analysen nedenfor, er der meget stærk korrelation mellem multiafsavn og selvoplevet dårlig økonomi i 2011 (0,82), jf. bilagstabel b. Målet på langtidsfattigdomsmål er imidlertid svagt korreleret med de survey-baserede mål på multiafsavn (0,14) og selv vurderet dårlig økonomi (0,11). Det indikerer, at der er tale om delvist forskellige grupperinger i befolkningen. En anden indlysende forklaring på den svage korrelation kan være, at målingstidspunkterne ikke er de samme.

Opsummerende kan vi fastslå, at ud fra de forskellige mål, som her er præsenteret, er omfanget af de materielt dårligst stillede 1995'ere, som deltog i surveyen, 3-6 pct.; ud fra de tal, vi har om hele befolkningen, er andelen lidt højere. Det er desuden en selvstændig pointe, at man kan observere en stigning i andelen af børn fra årgang 1995, som er relativt indkomstfattede. Samme udvikling finder vi, når vi anvender det survey-baserede fattigdomsmål om multiafsavn, mens det tredje mål om selv vurderet økonomi ikke tyder på, at den dårligst stillede gruppe er vokset. En forklaring kan være, at de mest ressourcetsvage børn herfra har forladt undersøgelsen.

Hverdagslivet for 15-årige, der er berørt af fattigdom

I det følgende belyses sammenhænge mellem de forskellige fattigdomsmål og udvalgte indikatorer, som repræsenterer centrale dimensioner ved børns velfærd og trivsel (Bradshaw 2007, UNICEF 2007, Ottosen et al. 2010): Uddannelse, sociale relationer, helbred, risikoadfærd samt forbrugsmuligheder. Formålet er at undersøge, om fattige børn har en højere sandsynlighed for at være ekskluderede/marginaliserede på disse dimensioner. Der indgår fire fattigdomsmål: to der vedrører den registrerede økonomi (indkomstfattigdom i 2009 og varighed af indkomstfattigdom), og to der er baserede på familiernes egne oplevelser (multiafsavn og selv vurderet dårlig økonomi). Herunder vurderes det også, om nogle af de anvendte fattigdomsmål forekommer at være mere sensitive end andre i forhold til at indfange evt. marginaliseringsprocesser. Analysen er beskrivende og postulerer ikke kausalitet.

For *uddannelsesdimensionen* har vi koncentreret os om det faglige præstationsniveau og erfaringer med pjæk i skoleåret 2010/11, hvor flertallet gik i 9. klasse. Det faglige præstationsniveau belyses ved karaktergennemsnittet ved Folkeskolens afgangsprøve, som er koblet til analysen fra karakterdatabasen.

Analysen viser, jf. tabel 3, at fattige børn, uanset opgørelsesmetode, gennemsnitligt har klaret sig dårligere ved FSA end ikke-fattige børn. Største forskel findes, når vi anvender det tværsnitsbaserede mål om relativ indkomstfattigdom i 2009: Børn, der deltog i BFU og som ikke er fattige, opnår et snit på 6,98 mens fattige børns karaktergennemsnit er 5,81, dvs. en forskel på 1,17 karakterpoint. Fordi denne variabel er registerbaseret har vi også mulighed for at belyse, hvordan det ser ud for hele 1995-kohorten: Den opgørelse viser, at afstanden mellem ikke-fattige (6,82) og fattige børn øges (5,48), så forskellen i karakterpoint i hele kohorten er 1,34.

Den anden indikator om erfaringer med pjæk (i enkelte timer eller hele dage) viser, uanset opgørelsesmetode, at fattige børn hyppigere har pjækket end børn, der ikke er fattige. Denne forskel er den mest markante ved de to survey-baserede fattigdomsmål. Særlig stor er forskellen, når målet om selv-vurdering af familiens økonomi anvendes. Opgørelsen viser således, at 51 pct. af 15-årige, der bor i familier med dårlig økonomi har pjækket, mens det tilsvarende gælder for 30 pct. af dem, der har familier med en nogenlunde eller en (særdeles) god økonomi.

De to indikatorer tyder således på, at fattige børn hyppigere er dårligt stillet i forhold til at klare skolegangen.

For den anden dimension om *sociale relationer*, er der anvendt indikatorer som belyser de unges integration i peernetværket, såvel kvantitativt (antal venner) som kvalitativt (erfaringer med mobning). Der efterlades samlet set et noget blandet billede: Der findes en højere andel af unge, som næsten ingen venner har, når vi anvender indkomstfattigdomsmålene, mens der ikke er signifikante forskelle mellem fattige og ikke-fattige børn, belyst ud fra de survey-baserede mål om multiafsavn og selvvurderet dårlig økonomi. Til gengæld observerer vi for den kvalitative indikator – om den unge har været udsat for mobning gennem det sidste halve år – en signifikant sammenhæng med de survey-baserede fattigdomsmål, mens forskellene er små, når vi anvender indkomstfattigdomsmålene. I familier, hvor økonomiens opleves at være dårlig, har børn betydeligt hyppigere være udsat for mobning (19 pct.) sammenlignet med familier, hvor økonomien er bedre (8 pct.).

Flere skandinaviske undersøgelser, kvalitative som kvantitative, udført blandt børn i børnehavealderen eller skolebørn har gjort lignende fund (Christensen 2003, Sletten et al. 2004, Sandbæk 2004, Espersen 2006, Christensen 2006, Fløtten 2006). Nogle af studierne har alene haft fokus på de økonomisk fattige familier, mens andre har opereret med en bredere forståelse af udsatte familier, som tangerer begrebet om social eksklusion, ved også at inddrage betydningen af forældres psykiske eller helbredsmæssige problemer eller marginalisering fra arbejdsmarkedet. Som helhed peger disse undersøgelser på, at børn og unge, som vokser op i familier med dårlig økonomi – i kombination med andre former for ressourceknaphed – har større sociale problemer end andre børn. I undersøgelser gennemført blandt lidt ældre børn rappor-

teres om, at børnene har sværere ved at håndtere det sociale liv i skolen og bliver socialt isolerede, fx at de oftere end andre mangler venner, oftere bliver mobbet, oftere udelukkes af fællesskabet, og at de oftere føler sig ensomme og upopulære. Disse oplevelser af social isolation knytter sig ikke nødvendigvis direkte til manglende forbrugsmuligheder (Fløtten 2006). For nogle børn er de sociale vanskeligheder kombineret med faglige vanskeligheder, som også vores analyse antyder.

Et tilsvarende mønster er også observeret blandt yngre børn. Tidligere gennemførte analyser fra BFU viser, at i forhold til jævnaldrende har børn fra socialt belastede familier allerede i 3½ års alderen større risiko for at have opmærksomhedsproblemer, for at blive slået af andre børn, for at udvise antisocial adfærd, dvs. indikatorer, som tyder på, at disse børn har det sværere i omgangen med andre mennesker (Christensen 2003). Dette fund understøttes af kvalitative studier, som har peget på, at børn fra socialt udsatte familier hyppigere end andre har vanskeligheder med at indgå i relationer med andre børn, hvilket gør dem ekstra sårbare i børnefællesskabet (jf. Jørgensen 2004, Espersen 2004, Jensen 2005).

Vi har anvendt tre veletablerede markører til at belyse dimensionen om 15-åriges *helbred og sundhed*: Den selvrapporterede helbredstilstand, kostvaner, og hvor hyppigt der dyrkes motion/sport. Om den selvrapporterede helbredstilstand viser analysen, at 15-årige fra familier med selvvurderet dårlig økonomi og især med multiafsavn signifikant hyppigere end andre jævnaldrene rapporterer, at deres helbred ikke er godt. Sammenhængen findes ikke for det relative indkomstfattigdomsmål.

Sund kost er grundlæggende for et barns normalvækst og -udvikling og for sundheden på lang sigt, mens usunde kostvaner omvendt er forbundet med en bred vifte af umiddelbart og langsigtede sundhedsmæssige problemer. En nøglekomponent til sundhed er frugt og grønt i den daglige kost. Vi har inddraget disse to indikatorer, samt informationer om indtag af fastfood og sodavand, og om de unge dagligt eller næsten dagligt spiser morgenmad. Vi har fulgt de grænser for sund henholdsvis usund kostadfærd, som sundhedsmyndighederne sætter. Data fremviser ikke et entydigt og klart mønster, men tendenserne går i retning af, at nogle fattige 15-årige lidt oftere end ikke-fattige har usunde spisevaner, navnlig når fattigdomsmålene om multiafsavn og selvvurderet dårlig økonomi lægges til grund.

Regelmæssig motion i ungdomsårene bringer også på kort og på lang sigt sundhedsfordele med sig og er positivt associeret med kognitiv udvikling, følelsesmæssig trivsel og akademiske præstationer. Der er efter WHO's anbefalinger sat fokus på andelene, der dyrker sport mindst én gang ugentligt, og finder, uanset hvilket fattigdomsmål som inddrages, at 15-årige, der lever i fattige familier, sjældnere end andre jævnaldrende er fysisk aktive.⁴ En mulig forklaring kan være, at det er forbundet med høje udgifter til medlemskontingenter og udstyr at dyrke sport.

I forhold til den fjerde dimension om *livstil* og *risikoadfærd* inddrager vi indikatorer om rusmiddelforbrug. Overordnet set indikerer tabellen, at lidt flere fattige 15-årige lever et risikofyldt liv i forhold til andre jævnaldrende. Dette kommer til udtryk ved, at en større andel ryger og hyppigere har erfaringer med "binge" drikning (mere end fem genstande), hash, pot eller andre euforiserende stoffer.

Den sidste dimension omhandler unges *forbrugsmuligheder*. Vi antog, at 15-årige fra fattige familier sjældnere kan støttes økonomisk af forældrene (i form af lommepenge) og derfor i højere grad end andre unge er nødt til at finde et fritidsjob for at finansiere eget forbrug og måske for at bidrage økonomisk til husholdningen. Analyseresultaterne viser, når vi anvender det relative indkomstfattigdomsmål, at der ikke kan observeres signifikante forskelle mellem fattige og andre 15-årige. 15-årige fra familier med selv vurderet dårlig økonomi får noget sjældnere lommepenge end jævnaldrende fra familier, hvor økonomien er bedre, og de har ikke helt så hyppigt fritidsjob; et forhold der måske kan forklares med, at familien sjældnere har netværk, der kan hjælpe teenagebørnene ind på arbejdsmarkedet. Der er således tegn på, at flere 15-årige fra hjem med selv vurderet dårlig økonomi har færre forbrugsmuligheder. For 15-årige fra kategorien "familier med multiafsavn" går tendensen delvist i samme retning. Vi har også belyst, om de fattige 15-årige, der via lommepenge eller fritidsjob har forbrugsmuligheder, har mindre til rådighed end andre jævnaldrende, men finder her ingen forskelle. Desuden har vi set på, om fattige 15-årige (belyst ved de forskellige fattigdomsmål) hyppigere end andre jævnaldrende selv må afholde personlige udgifter (fx til tøj, transport, gaver) eller bidrage til familiens økonomi. Gennemgående er forskellene små.⁵

I forhold til de sammenhænge, vi i øvrigt har fundet mellem fattigdomsmålene og andre dimensioner ved børns hverdagsliv, kan det fremstå som paradoksalt, at de 15-åriges forbrugsmuligheder ikke i højere grad er influeret af familiens økonomiske situation. Vores fund er imidlertid i god overensstemmelse med andre undersøgelser (kvantitative såvel som kvalitative), som peger på, at forældre i lavindkomstfamilier skærmer deres børn mod fattigdom (Bonke 2005, Espersen 2006, Sandbæk 2004, Thorød 2006, Müller et al. 2010). Undersøgelser, gennemført blandt fattige familier peger på, at der er forskelle i forældre og børns rapporteringer. Forældre rapporterer, at de har store vanskeligheder med at få økonomien til at hænge sammen, og at de oplever en række væsentlige afsavn. De interviewede børn giver udtryk for, at de får deres materielle behov dækket i tilstrækkelig grad. Penge og forbrug virker således ikke som faktorer, der i særlig stor grad opleves som problematiske af børnene. Undersøgelserne viser, at forældrene gør en stor indsats for at skærme deres børn mod økonomisk knaphed ved selv at undvære, så deres børn kan få de bedst mulige materielle betingelser. En af undersøgelserne fremhæver sigende (Bonke 2005), at børnene(s forbrug) bliver familiens

Tabel 3. Procentandele og middelværdier for 15-årige, som deltog i Børneforløbsundersøgelsen i 2011 fordelt efter udvalgte indikatorer, der beskriver situationen på forskellige livsområder. Opgjort særskilt i forhold til status på udvalgte fattigdomsmål.

Indikatorer	1. Relativ indkomstfattigdom, 2009			2. Relativ indkomstfattigdom, varighed			3. Materielle afsavn			4. Selvurderet økonomi		
	Ikke fattig i 09	Fattig i 09	P<	Aldrig eller korttidsfattig	Langtidsfattig	p<	Ikke multi-afsave i 2011	Multi-afsave i 2011	p<	God eller nogen-lunde	Dårlig	p<
Uddannelse												
Karaktergennemsnit FSA	6,98	5,81	***	6,96	5,91	***	7,18	6,46	***	7,1	6,27	***
Antal observationer	3.759	177		3.823	113		1.930	104		2.884	91	
Pjækket (sidste skoleår)	31	37	***	30	45	***	30	47	***	30	52	***
Antal observationer	4.054	158		4.112	100		3.844	232		3.937	143	
Sociale relationer												
Højst en ven	4	11	***	4	8	*	4	4	ns	4	6	ns
Antal observationer	4.057	157		4.112	102		3.843	235		3.938	144	
Mobbet seneste halve år	9	8	ns	9	8	ns	8	13	*	8	19	***
Antal observationer	4.053	157		4.108	102		3.840	234		3.934	144	
Helbred og sundhed												
Helbred nogen-lunde, dårligt eller meget dårligt	12	15	ns	12	14	ns	11	21	***	12	18	*
Antal observationer	4.070	157		4.126	101		3.856	235		3.950	145	
Får ikke frugt dagligt	52	55	ns	51	60	(*)	51	61	**	51	60	*
Antal observationer	4.067	157		4.123	101		3.854	234		3.948	144	
Får ikke grøntsager dagligt	56	61	ns	56	67	*	56	60	ns	56	62	ns
Antal observationer	4.066	157		4.122	101		3.853	234		3.947	144	
Får ikke morgenmad næsten dagligt	16	19	ns	16	19	(*)	15	24	***	16	28	***
Antal observationer	4.066	157		4.122	101		3.854	233		3.947	144	
Fastfood mindst et par gange om ugen	12	17	(*)	12	12	(*)	12	16	(*)	12	17	(*)
Antal observationer	4.058	157		4.114	101		3.845	234		3.939	144	
Sodavand mindst et par gange om ugen	46	44	ns	46	48	ns	46	46	ns	46	42	ns
Antal observationer	4.060	156		4.115	101		3.847	234		3.940	144	
Dyrker sport mindst ugtl.	68	58	*	68	58	*	69	56	***	68	51	***
Antal observationer	4.120	101		4.120	101		3.852	233		3.945	144	
Livsstil og risikoadfærd												
Binge drukket >5 gange	8	10	ns	8	13	ns	8	11	ns	8	15	**
Antal observationer	4.066	158		4.122	102		3.853	235		3.947	145	
Andel, der ryger	19	25	(*)	19	29	***	19	30	***	19	32	***
Antal observationer	4.028	157		4.083	102		3.819	233		3.912	144	

Hash inden for sidste måned	4	8 *	4	14 ***	4	8 **	4	8 ***
Antal observationer	4.023	157	4.078	102	3.813	233	3.907	143
Prøvet andre stoffer end hash	1	3 (*)	1	4 *	1	2 ns	1	4 *
Antal observationer	4.049	157	4.104	102	3.838	233	3.934	142

Forbrugs- muligheder

Får ikke lommepenge	36	39 ns	36	38 ns	36	37 ns	36	47 **
Antal observationer	4.067	158	4.123	102	3.854	235	3.948	145
Har fritidsjob	51	47 ns	51	53 ns	51	46 ns	51	41 *
Antal observationer	4.071	158	4.127	102	3.858	235	3.952	145
Må ikke bestemme over egne penge	6	8 ns	6	6 ns	6	6 ns	6	3 ns
Antal observationer	2.066	74	2.087	53	1.965	107	2.018	60

Kilde: SFI's Børneforløbsundersøgelse, 2011 og Danmarks Statistiks registre. Egne beregninger.

Note: *** p<0.001, ** p<0.01, * p<0.05, (*) p<0.1 ns= non-significant.

sociale eller moralske ansigt udad til: Det er vigtigt, at man som forælder kan tilbyde sine børn en rigtig fritid, gode sko og korrekt ernæring. Det udsender et signal om værdighed.

Faktorer, der kan forklare, hvorfor 15-årige er berørt af fattigdom

I den tredje og sidste del af analysen inddrager vi en række baggrundsforhold, som, antager vi, kan bidrage med forklaringskraft til, at de 15-årige fra BFU er fattige efter de forskellige opgørelsesmåder. Vi har udarbejdet tre modeller, alle tværsnitsbaserede, for at skabe størst mulig parallelitet: Sandsynligheden for 1) at være indkomstfattig i 2009, 2) at have multiafsavn i 2011 og 3) at have selv vurderet dårlig økonomi i 2011. For at kompensere for de begrænsninger, der i denne kontekst er ved BFU-datasættet (bortfald og eksklusion af børn med indvandrerbaggrund), har vi endelig udarbejdet en fjerde model, som vedrører sandsynligheden for indkomstfattigdom for alle, som blev født i 1995.

Listen af forklarende variable, som alle er registerbaserede, er tentativ, ikke udtømmende. Formålet er at undersøge, om det er de samme baggrundsforhold, som viser sig udslagsgivende for de enkelte fattigdomsmål. Fordi moderen har været den primære respondent i BFU vedrørende de materielle spørgsmål, har vi knyttet de uafhængige variable til hendes person. For perioden umiddelbart inden målingen af fattigdom inddrager vi således oplysninger om hendes familietype, antallet af voksne og børn i familien, den højest gennemførte uddannelse og socioøkonomiske status i husstanden. For den fjerde model inddrager vi desuden den 15-åriges IE-status, dvs. om han/hun er af dansk herkomst, indvandrer eller efterkommer.

Resultaterne af analysen, som fremgår af tabel 4, viser om betydningen af familietype, at uanset hvilken opgørelsesmetode, der ligger til grund, så forøger det meget kraftigt sandsynligheden for at være en fattig 15-årig, hvis moderen er eneforsørger i forhold til, at den 15-årige lever i en kernefamilie. Procentfordelt er det således omkring halvdelen af de 15-årige fattige, der lever i en eneforsørgerfamilie (Olsen & Ottosen 2012). At børnefattigdom med langt større hyppighed forekommer i familier med enlige forsørgere er et velkendt resultat fra tidligere danske undersøgelser om befolkningens levekår (fx Ottosen 2000, Larsen 2004, Deding & Gertoft 2009). Derudover viser analysere-sultaterne fra modellerne om indkomstfattigdom tillige, at risikoen for fattigdom formindskes noget, hvis moderen efter familieopløsning (og en mulig periode som eneforsørger) er flyttet sammen med en ny partner, der ikke er barnets far.

For så vidt angår familiestørrelse, viser analysen videre, at et stigende antal familiemedlemmer – voksne såvel som børn – øger sandsynligheden for at den 15-årige er indkomstfattig, og antallet af børn øger tillige sandsynligheden for, om familien oplever multiafsavn: Der er flere munde at mætte. Vi må antage, at de ekstra voksne i husstanden, som kan bidrage til at presse børn ud i indkomstfattigdom, er uforsørgende og afhængige, fx ældre familiemedlemmer eller voksne børn.

For baggrundsvariablen om uddannelse viser analysen, at hustandens samlede uddannelsesressourcer er selvstændigt udslagsgivende for risikoen for at være relativ indkomstfattig: I forhold til familier, hvor ingen voksne har en højere uddannelse end grundskolen, har de fleste andre familier, hvor der er gennemført mere uddannelse, en lavere risiko for at være relativt indkomstfattige. Selv om 15-årige unge med multiafsavn og selv vurderet dårlig økonomi også hyppigere kommer fra familier med få uddannelsesressourcer, er det interessant, at analysen samtidigt viser, at uddannelsesressourcerne ikke bidrager med selvstændig forklaringskraft til fattigdomsrisikoen, målt ved de to survey-baserede mål.

Den socioøkonomiske position, der bidrager med information om familiens indtægtsgrundlag, og som vi også har defineret ud fra de samlede ressourcer i hustanden, viser sig ikke overraskende at have meget kraftig sammenhæng med de 15-åriges fattigdomsrisiko – uanset, hvilken opgørelsesmetode der anvendes. For modellen om relativ indkomstfattigdom frembringer analysen nogle meget overvældende estimater for fattigdomsrisikoen ikke mindst i forhold til 15-årige fra familier, hvor ingen forældre er i arbejde; det beror på, at dette fattigdomsmål er tæt sammenknyttet til den socioøkonomiske status. Analysen for denne model viser videre, at risikoen for at være et indkomstfattigt barn/ung er væsentlig højere, hvis forældrene er selvstændige i forhold til lønmodtagere på højeste niveau, en omstændighed der kan bero på, at mange selvstændige har en negativ indkomst. Resultaterne for de to modeller om risiko for multiafsavn og selvoplevet dårlig økonomi udvi-

Tabel 4. Logistisk regression, der estimerer sandsynligheden for at 15-årige er fattige efter forskellige fattigdomsmål. 15-årige, der deltog i Børneforløbsundersøgelsen og hele befolkningen.

	1. Relativ indkomstfattigdom i 2009 (BFU)		2. Familien har multiafsavn i 2011		3. Selvvurdering af familiens økonomi i 2011 (Dårlig)		4. Relativ indkomstfattigdom i 2009 (hele befolkningen)	
	Odds ratio	se	Odds ratio	se	Odds ratio	se	Odds ratio	se
Familietype								
Kernefamilie (ref.)
Mor med ny partner	0,410***	0,107	0,749	0,192	1,579	0,469	0,654***	0,046
Enlig mor	3,195***	0,635	4,252***	0,916	6,650***	1,832	4,895***	0,263
Antal voksne i familien	1,315**	0,128	0,891	0,116	0,961	0,148	1,219***	0,032
Antal børn i familien	1,648***	0,120	1,329***	0,109	1,103	0,117	1,744***	0,032
Højeste uddannelse i familien								
Grundskole udd (ref.)
Gymnasial udd	0,469*	0,171	1,214	0,446	0,928	0,407	0,873(*)	0,070
Erhvervsfaglig udd	0,518***	0,095	0,863	0,196	0,892	0,229	0,697***	0,034
KVU	0,794	0,249	0,958	0,330	0,901	0,394	0,870(*)	0,073
MVU	0,566*	0,152	1,136	0,308	0,973	0,308	0,587***	0,043
LVU	0,394*	0,154	0,755	0,262	0,829	0,359	0,488***	0,050
Højeste socioøkonomiske status i familien								
Lønmodtager på højeste niveau (ref.)
Lønmodtager på mellem niveau	1,653	0,706	0,903	0,212	1,578	0,514	2,524***	0,360
Lønmodtager på grund niveau	3,646**	1,463	1,856*	0,451	2,283*	0,779	4,476***	0,609
Selvstændig	32,562***	12,839	1,496	0,571	2,164	1,091	43,133***	5,817
Andre lønmodtagere	8,491***	3,632	1,603	0,539	2,294(*)	0,987	7,551***	1,075
Arbejdsløs	20,820***	11,555	1,319	1,054	4,801*	3,453	26,713***	4,336
Kontanthjælp	39,146***	16,847	3,394**	1,277	6,793***	2,974	46,378***	6,416
Førtidspensionist	20,064***	9,196	1,813	0,918	4,107**	2,173	16,831***	2,473
Uden for arbejdsmarkedet	54,140***	24,018	3,713***	1,459	5,469***	2,562	66,375***	9,523
Barnets IE-status								
Dansk etnisk herkomst (ref.)
Indvandrere							1,287**	0,109
Efterkommere							1,165*	0,070
Konstant	0,002***	0,001	0,022***	0,011	0,009***	0,005	0,001***	0,000
N	5.752		4.212		4.216		68.092	
Pseudo R2	0,288		0,110		0,145		0,341	

Kilde: SFIs Børneforløbsundersøgelse, 2011 og Danmarks Statistiks registre. Egne beregninger.

Note: *** p<0.001, ** p<0.01, * p<0.05 (*) p<0.1

ser et indbyrdes parallelt mønster: I forhold til familier, hvor forældrene er lønmodtagere på øverste niveau, har 15-årige med forældre, som er lønmodtagere på grundniveau, kontanthjælpsmodtagere, og som i øvrigt står uden for arbejdsmarkedet, en betydeligt øget risiko for at have multiafsavn eller selv opleve økonomien som dårlig i 2011. For modellen om selvoplevet dårlig økonomi ses endvidere, at unge med forældre, der er arbejdsløse eller førtidspensionister, har en højere risiko for at være fattige.

Som nævnt, har vi udarbejdet en model for relativ indkomstfattigdom, der omfatter hele befolkningen, hvor vi har inkluderet barnets IE-status. Overordnet svækker inklusion af denne faktor ikke betydningen af de andre faktorer, som indgår i modellen, men analysen viser, at i forhold til 15-årige af etnisk dansk herkomst, har det en selvstændig (negativ) betydning for risikoen for at være relativ indkomstfattig, hvis den 15-årige er indvandrer og efterkommer.

Konklusion

I artiklen har vi ud fra forskellige mål opgjort andelen af fattige 15-årige, som blev født i 1995. Uanset opgørelsesmåde, er der ikke tale om nogen stor gruppe, men analysen viser, at andelen af fattige børn er fordoblet gennem denne kohortes opvækst.

Analysen bidrager med ny viden om børnefattigdom i Danmark ved at undersøge, hvordan forskellige mål for utilstrækkelige materielle ressourcer har sammenhæng med centrale aspekter af 15-åriges hverdagsliv. Analysen har vist, at de, der i artiklen er defineret som relativt fattige, på nogle områder hyppigere er udsatte end andre børn/unge: Nogle fattige børn ledes ud på et spor, der ikke kun aktuelt kan føre til marginalisering, men som også kan påvirke deres livschancer negativt på sigt. Der er relativt flere, der pjækker fra skole, og karaktergennemsnittet er lavere end blandt andre jævnaldrende. De er hyppigere udsat for mobning og dyrker sjældnere sport end deres kammerater. Når det drejer sig om risikoadfærd, har de fattige 15-årige også hyppigere "binge" drukket, flere er rygere og har prøvet at ryge hash eller pot. Sådanne resultater peger i retning af, at vi har at gøre med en Mattæuseffekt: Børn og unge fra familier med få ressourcer har større risiko for at blive omfattet af sociale marginaliseringsprocesser og bliver dermed dobbelt socialt udsatte. Samtidigt skal man have in mente, at de observerede forskelle ikke på alle målte områder er særligt store, og tillige at der på andre områder næsten ingen forskelle er. Når forskellene på visse områder er marginale, kan det bero på, at forældrene skærmer deres børn mod fattigdom. Som helhed peger de foreliggende resultater derfor også i retning af, at de fleste fattige børn/unge ser ud til at klare sig på lige fod med andre jævnaldrende.

I artiklen har vi vist, at det gør en forskel, om man anvender den registerbaserede indkomstfattigdom eller den survey-baserede metode om afsavn og økonomisk råderum til at måle fattigdom. Dels er det kun delvist de samme befolkningsgrupper, de omhandler. Dels udviser den survey-baserede metode nogle mønstre, når det drejer sig om sociale relationer, sundhed og forbrug, som ikke kommer til udtryk, når man anvender metoden om relativ indkomstfattigdom. Vi kan ikke udelukke, at det beror på, at de 15-årige familier ikke længere var (langtids-)indkomstfattige i 2011, hvor dataindsamlingen blev gennemført, men samtidigt kan man heller ikke udelukke, at indkomstfattigdomsmålet ikke måler familiernes reelle økonomiske situation. De mere direkte opgørelsesmåder forekommer på flere områder at være mere

sensitive i forhold til at indfange forskelle i hverdagslivets levevilkår end den registerbaserede metode, der anvender en fattigdomsgrænse.

Endelig kan man ud fra analysen konkludere, at det kun delvist er de samme forhold, der bidrager til at forklare, om 1995'erne er fattige, belyst ud fra de forskellige fattigdomsmål. Når det er sagt, skal man dog også hæfte sig ved de gennemgående træk, nemlig at børn/unge af enlige mødre og af forældre, der er lønmodtagere på grundniveau eller på kontanthjælp (og andre indkomstoverførsler), har en betydelig højere risiko for at være fattige.

Analyserne her har taget et første skridt på vejen til at belyse sammenhænge mellem fattigdom og børn og unges hverdagsliv. I fremtidige analyser vil der være behov for at undersøge, om de identificerede sammenhænge også eksisterer, når der tages højde for andre baggrundsforhold, der knytter sig til 1995'ernes opvækstmiljø.

Noter

1. Den anvendte ækvivalensvægt er defineret som: (antallet af voksne + antallet af børn i familien)^{0,6}. En familie med to voksne og to børn får dermed en ækvivalensvægt på ca. 2,3, mens en familie med en enlig forsøger og to børn får en ækvivalensvægt på ca. 1,9 og endelig vil en enlig forsøger med et enkelt barn have en ækvivalensvægt på ca. 1,5. Familiens samlede disponible indkomst deles med familiens ækvivalensvægt, hvorved man får den ækvivalenskorrigerede disponible indkomst pr. person i familien. Dette mål beregnes særskilt for alle år, for på denne måde at undersøge forskelle mellem de 15-årige, der har været fattige i en længere periode, og de der har været det i en kortere periode eller slet ikke.
2. BFU har frem til 2011 haft et særligt sample med børn med etnisk minoritetsbaggrund, men dette datasæt har været belastet af et betydeligt bortfald, som har forringet datakvaliteten.
3. De økonomiske konjunkturer gjorde sig, særligt for Danmarks vedkommende, bemærket ved en særdeles lav arbejdsløshed i 2008 og et meget aktivt boligmarked.
4. Vi finder ingen forskelle vedrørende fattige henholdsvis ikke-fattiges unges deltagelse i andre typer fritidsaktiver: sang, musik, politisk deltagelse.
5. Unge fattige (uanset fattigdomsmål) betaler dog hyppigere selv for deres egne cigaretter; unge med multiafsavn desuden hyppigere for alkohol, fast food og byture mv. Det kan skyldes, at andelen, der bruger disse ting, er større.

Litteratur

- Arbejderbevægelsens Erhvervsråd 2010: *Det opdelt Danmark*. Arbejderbevægelsens Erhvervsråd.
- Ben-Arieh, A. & I. Frønes 2007a: "Indicators of Children's Wellbeing: What should be measured and Why?" *Social Indicators Research*, Vol. 84, 2007a:249-250.
- Ben-Arieh, A. & I. Frønes 2007b: "Indicators of Children's Well Being – Concepts, Indices and Usage". *Social Indicators Research*, Vol. 80, 2007b:1-4.
- Andersen, D. 2012: "Forløbsundersøgelsens data", i M.H. Ottosen: *15-åriges hverdagsliv og udfordringer. Rapport fra femte dataindsamling af forløbsundersøgelsen af børn født i 1995*. København: Socialforskningsinstituttet.
- Bonke, J. 2003: *Dårlige økonomiske forhold som risikofaktor: Hvordan klarer børn, der vokser op i fattigdom, sig?* Arbejdspapir 5. Vidensopsamlingen om social arv 2003. København: Socialforskningsinstituttet.

- Bonke, J. (red.) 2005: *Udsathed og forbrug i de nordiske velfærdsstater*. København: Socialforskningsinstituttet.
- Bradshaw, J. & Mayhew, E. (eds.) 2005: *The Well-Being of Children in the UK, 2nd ed.* London: Save the Children Fund.
- Bradshaw, J.; P. Hoelscher & D. Richardson 2007: "An Index of Child Well-Being in the European Union". *Journal of Social Indicators Research*, Vol. 80, 2007:133-177.
- Christensen E. 2003: *Små børn i familier med sociale belastninger. Omfang, barnets situation, indsats*. Arbejdsrapport 2. København: Socialforskningsinstituttet.
- Christensen, E. 2006: *Opvækst med særlig risiko*. København: Socialforskningsinstituttet.
- Currie, J. & M. Stabile 2007: "Mental Health and Childhood and Human Capital". NBER Working Paper No. 13217.
- Deding, M. & F. Gerstoft 2009: *Børnefattigdom i Danmark 2002-2006*. København: SFI - Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 09:10.
- Det Økonomiske Råd 2012: *Dansk Økonomi Forår 2012. Konjunkturvurdering, Den europæiske statsgældskrise, Langsigtede finanspolitiske udfordringer*. København: Det Økonomiske Råd.
- Duncan, G.J.; J. Brooks-Gunn & P.K. Klebanov 1994: "Economic Deprivation and Early Childhood Development". *Child Development*, 65(2), 1994:296-318.
- Duncan, G.J.; W.J. Yeung; J. Brooks-Gunn & J.R. Smith 1998: "How Much Does Childhood Poverty Affect the Life Chances of Children?". *American Sociological Review*, 63(3), 1998:406-423.
- Duncan, G.J.; K.M. Ziol-Guest & A. Kalil 2010: "Early-Childhood Poverty and Adult Attainment, Behavior, and Health". *Child Development*, 81(1), 2010:306-325.
- Espersen, L.D. 2004: *Risikobørn i et mestringsperspektiv. Daginstitutionernes mulige rolle i risikobørns mestring af tilværelsen*. Sociologisk Institut, Københavns Universitet.
- Espersen, L.D. 2006: *Opvækst med afsavn*. København: Socialforskningsinstituttet.
- Fløtten, T. 2006: *Fattigdom og social eksklusion i barnefamilier*. Faglig rapport. www.Forskningssradet.no
- HBSC 2005: *Health Behaviour in School-aged Children Website* (<http://www.hbsc.org/index.html>)
- Hansen, E.J. 1989: *Fattigdom. Begreber og metoder i forskning og politik*. København: Socialforskningsinstituttet, 89:5.
- Hansen, F.K. 1990: *Materielle og økonomiske afsavn i befolkningen*. København: Socialforskningsinstituttet.
- Hansen, F.K. & Hussain, M.A.: 2009: *Konsekvenser af de laveste sociale ydelser – Forsørgelsesgrundlag og afsavn*. København: CASA.
- Hobcraft, J. & K. Kiernan 2001: "Childhood Poverty, Early Motherhood and Adult Social Exclusion". *The British Journal of Sociology*, 52(3), 2001:495-517.
- Hulme, D. & A. Shepherd 2003: "Conceptualizing Chronic Poverty". *World Development*, 31(3), 2003:403-423.
- Jensen, B. 2005: *Kan daginstitutioner gøre en forskel? En undersøgelse af daginstitutioner og social arv*. København: Socialforskningsinstituttet 05:08.
- Jørgensen, P. S. 2004: "Risikoadfærd hos børn og unge – hvad med forebyggelsen?" i von der Lippe (red.): *Riskoudvikling*. Festskrift til Kari Killen. Oslo: Nova.
- James, A.; Jenks, C. & Prout, A. 1998: *Theorizing Childhood*. Cambridge: Polity Press.
- Larsen, J.E. 2005: *Fattigdom og social eksklusion. Tendenser i Danmark over et kvart århundrede*. København: Socialforskningsinstituttet, 04:27.

- Lindquist, M. & G. Sjögren Lindquist 2012: "The Dynamics of Child Poverty in Sweden". *Journal of Population Economics*, 25(4), 2012:1423-1450.
- Mayer, S. 2002: *Parental Income and Children's Outcomes*. Ministry of Social Development, Wellington, NZ.
- Micklewright 2003: "Child Poverty in English-Speaking Countries". *Innocenti Working Paper*, No. 94, UNICEF Innocenti Research Centre, Florence.
- Müller, M; Andersen, J; Ejrnæs, M. & Larsen, J.E. 2010: *Livet på de laveste sociale ydelser – en kvalitativ undersøgelse om livsbetingelser og copingstrategier*. København: CASA.
- OECD 2008: *Growing Unequal – Income Distribution and Poverty in OECD Countries*, OECD Publishing, Paris.
- OECD 2009: *Doing better for children*. Paris: OECD Publishing.
- Office of the Minister for Children and Youth Affairs. 2008: *State of the Nation's Children. Ireland 2008*. Dublin: The Stationery Office.
- Olsen, P.S. & Ottosen, M.H. 2012: Materiel velfærd og fattigdom, i M.H. Ottosen: *15-åriges hverdagsliv og udfordringer. Rapport fra femte dataindsamling af forløbsundersøgelsen af børn født i 1995*. København: Socialforskningsinstituttet.
- Ottosen, M.H. 2000: *Samboskab, ægteskab og forældrebrud. En analyse af børns familieforhold gennem de første leveår*. København: Socialforskningsinstituttet, 00:9.
- Ottosen, M.H. et al. 2010: *Børn og unge i Danmark. Velfærd og trivsel 2010*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 10:20.
- Ottosen, M.H. & Stage, S. 2012: *Delebørn i tal. En analyse af skilsmissebørns samvær baseret på SFI's børneforløbsundersøgelse*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 12:16.
- Richardson, D.; P. Hoelscher & J. Bradshaw 2008: "Child Well-being in Central and Eastern European Countries (CEE) and the Commonwealth of Independent States (CIS)". *Child Indicators Research*, Vol. 1, 2008:211-250.
- Ringen, S. 1988: "Direct and Indirect Measures of Poverty". *Journal of Social Policy*, 17(03), 1988:351-365.
- Sandbæk, M. (red.) 2004: *Barns levekår. Hva betyr familiens inntekt?* Oslo: NOVA Rapport 11/04.
- Sletten, Mira; Anders Bakken & Tone Fløtten 2004: "Poverty and social exclusion among young Norwegians". Paper presented at Social inequality Summer Institute, Harvard University, 16.-20. June 2004.
- Sørensen, H. 2010: *Fattigdom i børnehøjde. Børns oplevelser af en opvækst i fattigdom*. København: CASA.
- Townsend, P. 1979: *Poverty in the United Kingdom. A Survey of Household Resources and Standards of Living*. Berkley and Los Angeles: University of California Press.
- Townsend, P. 1985: "A Sociological Approach to the Measurement of Poverty – A Rejoinder to Professor Amartya Sen". *Oxford Economic Papers*, 37(4), 1985:659-668.
- Thorød, A.B. 2006: *En normal barndom? Foreldrestrategier for å skjerme barn fra konsekvenser av å leve med lav inntekt*. Oslo: Nova.
- UNICEF 2007: *Child Poverty in Perspective: An Overview of Child Well-being in Rich Countries*, Innocenti ReportCard 7, UNICEF Innocenti Research Centre, Florence.
- UNICEF 2010: *The Children Left Behind: A league table of inequality in child well-being in the world's rich countries*, Innocenti ReportCard 9, UNICEF Innocenti Research Centre, Florence.
- UNICEF 2013: *Child Poverty in Rich Countries: A Comparative Overview*, Innocenti ReportCard 11, UNICEF Innocenti Research Centre, Florence.

Bilagstabeller

Bilagstabel a. Relativt indkomstfattige ud af alle fattige, fordelt på moderens primære beskæftigelsesstatus i året.

År	Andel relativt indkomstfattige studerende ud af alle indkomstfattige i året	Procentgrundlag	Andel af relativt langtidsfattig i 2009, som var studerende i året	Procentgrundlag
1996	15	98	3	185
1997	15	100	3	185
1998	13	135	5	185
1999	6	119	5	185
2000	9	130	8	185
2001	6	131	7	185
2002	4	144	3	184
2003	3	134	3	184
2004	4	178	2	184
2005	3	184	3	184
2006	5	203	3	184
2007	3	236	2	185
2008	3	237	4	185
2009	3	277	3	185

Kilde: Danmarks Statistiks registre. Egne beregninger.

Bilagstabel b. Korrelation mellem forskellige mål på fattigdom i familier med 15-årige børn.

	Langtidsfattig (2009)	Relativt indkomstfattig (2009)	Multiavsavn (2011)	Vurdering af familiens økonomi (2011)
Langtidsfattig (2009)	1			
Relativt indkomstfattig (2009)	0,7744	1		
Multiavsavn i (2011)	0,1380	0,2797	1	
Vurdering af familiens økonomi (2011)	0,1129	0,2685	0,8195	1

Kilde: SFI's Børneforløbsundersøgelsen 5. dataindsamling 2011 og Danmarks Statistiks registre. Egne beregninger.

Note: Der er anvendt en polykorriske korrelation, som er korrelationen mellem to ordinale variable. Det antages, at hver af de ordinale variable har en underliggende kontinuert skala, der er normalfordelt. Disse kontinuerte skalaer er ikke direkte observerbare. De uobserverbare variable bygger på en bivariat normalfordeling. Via maximum likelihood er det muligt at opnå korrelationen i mellem to ordinale variable. Selve den polykorriske korrelation tolkes som var det en almindelig Pearson korrelation, og har de ordinale variable 10 eller flere udfald, så er korrelationen den samme som en Pearson korrelation.